

Prikaz

doi:10.5937/NPDUNP1901071R

UDK: 091=163.41(497.11)"15"(049.32)

811.163.1'373.231"16/17"(049.32)

IMENA POMENIKA MANASTIRA KRUŠEDOLA, DRAGANA NOVAKOV, BEOGRAD: PRAVOSLAVNI BOGOSLOVSKI FAKULTET, INSTITUT ZA TEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA, 2017.

Zoran Ranković

Pravoslavni bogoslovski fakultet

Ne tako davno štampana je monografija profesora dr Dragane Novakov pod naslovom *Imena Pomenika manastira Krušedola*. Autorka je svoju monografiju predstavila u više kraćih ili dužih poglavlja koji su pobrojani u okviru *Sadržaja* i to: *Skraćenice* (7), *Uvodne napomene* (9–12), *Istoriijat manastira Krušedola* (13–15), *Arheografski opis pomenika manastira Krušedola* (17–54), *Imena pomenika manastira Krušedola* (55–108), a u okviru *Imena pomenika* obrađena su i analizirana: *Imena slovenskog porekla* (65), *Semantika imena* (66–81), *Nadimci* (81–83), *Struktura imena slovenskog porekla* (83–97), *Neslovenska imena* (97–98), *Kalendarska imena* (98–106), *Imena pod uticajem susednih naroda* (106–108); dato je i *Nekoliko napomena o patronimima* (109–113); slede *Zaključne napomene* (115–123), *Registar* (125–166) u okviru koga su data muška i ženska imena i na kraju je *Literatura* (167–180) i *Summary* (181–182).

Dragana Novakov je u *Uvodnim napomenama* objasnila šta su to pomenici i koja je njihova uloga u bogoslužju Pravoslavne Crkve. Pokazala je da su to, u suštini, zbornici – ili parusije, kako se drugačije nazivaju – „sa imenima živih i upokojenih hrišćana“. U njima su našli mesto i počivši i živi članovi vladalačkih porodica srpske srednjovekovne države, srpski svetitelji i sveti, crkveni velikodostojnici, monasi, monahinje itd. kao i obični mirjani, odnosno, verni narod.

U monografiji Dragane Novakov predstavljen je i analiziran raznovrstan i pažnje vredan onomastički materijal na različitim nivoima (jezički: fonetski/fonološki, delom morfološki i leksički, potom pravopisni i semantički). Budući da se bavi građom iz *Pomenika* (druga polovina XVI i prva polovina XVII veka) nastaloj u srpskoj sredini, većim delom u Vojvodini, studija predstavlja i doprinos osvetljavanju onomastičke situacije severnog dela Srbije pomenutoga perioda. Autorka je u navedenoj monografiji analizirala samo antroponime i patronime koji se nalaze u ovom *Pomeniku*, dok je toponimiju i druge lekseme ostavila za neki budući rad.

Važno je napomenuti da je, uopšteno uzev, obrađivanje onomastičke građe (antroponimije u osnovi) izuzetno teško i zahteva od autora veliku pažnju i višeslojno znanje. Antroponimi su nastajali tokom više godina, u okviru određene

manastirske obitelji ili parohijske zajednice, a one ličnosti koje su ušle u spisak pominjanih za vreme bogoslužjenja upisivala su, uglavnom, sveštena lica koja su vršila pomene. Ti crkvenoslužitelji bili su različitog stepena obrazovanja, a naročito znanja iz oblasti jezika i pravopisa kojim su se služili sačinjavajući pomenik – da li je to bio već u ranijim vekovima standardizovan srpskoslovenski, ili su se u njemu našli i „nanosi“ iz ruskoslovenskog, slavenoserbskog, pa i iz narodnog jezika koji je tek trebalo da doživi standardizaciju.

Pored kratkog *Istorijata manastira Krušedola* dolazi *Arheografski opis ovoga Pomenika*. Već u ovom odeljku Dragana Novakov je jezik pomenika definisala kao spomenik srpskoslovenskog jezika „iz posleresavskog perioda, s crtama srpskog narodnog jezika i ruskoslovenskog.“ I što je takođe važno – Autorka je obratila pažnju i na činjenicu da je *Pomenik* napisan „u dužem vremenskom periodu“, da se primećuje razlika kad je u pitanju pismo – na početku je pismo urednije nego kasnije, neki pisari pišu poluglas, a neki pajerak itd. O svemu ovome kao i o drugim samoglasničkim i suglasničkim pojavama D. Novakov akribično i sažeto govori u okviru *Grafije i pravopisa*.

Sve crte koje se tiču srpskog narodnog jezika, a koje čine deo *Pomenika*, predstavljaju određenu koheziju sa srpskoslovenskim jezikom, koji je prisutan u uvodnom delu spomenika. To nam govori da ova dva jezika, srpski narodni, i srpski bogoslužbeni u vreme upisivanja priložnika, nisu bili jedan drugom oponenti, do isključivosti. Srpskoslovenski, koji je naravno, s pravom imao prvenstvo upotrebe namenjenom početku rukopisne knjige ovoga tipa, i srpski narodni, koji se odnosi na zapise i imena običnog sveta zajedno, nisu narušili pomenički bogoslužbeni tekst, niti sadržinu celoga spomenika, što je Dragana Novakov posebno naglasila. Autorka je jezik *Pomenika* definisala kao spomenik srpskoslovenskog jezika „iz posleresavskog perioda, s crtama srpskog narodnog jezika i ruskoslovenskog.“

Dragana Novakov je u svojoj monografiji identifikovala 4085 oblika imena „njihovih fonetskih i morfoloških varijanata, deminutiva, hipokoristika itd., a od toga je 728 različitih.“ Dobro je i korisno što je Autorka posebno obratila pažnju na imena kod pripadnika društvenih staleža – tu će biti imena visokih crkvenih velikodostojnika, jeromonaha, igumana, đakona, monaha, monahinja, despota, despotica, kneževa, vojvoda itd. i pokušala da utvrdi „kakva je razlika ili sličnost njihovih imena sa antroponimima ostalog stanovništva“. Zaključila je da su, na primer, crkvena lica nosila kalendarska imena preuzeta iz grčkog, latinskog ili hebrejskog jezika; takva imena nose i srpski despota – zabeleženo je 5 imena iz ove kategorije. Uglavnom kalendarska imena nose i jeromonasi i igumani: *Neofit, Hariton, Isaija, Misail* itd.; svi monasi nose kalendarska imena, npr.: *Simeon, Đerasim, Maksim, Pajsej, Dionisije, Nifon* itd. Zabeleženo je 249 antroponima monahinja i sve one nose kalendarska imena: *Platonida, Jelisaveta, Marija, Ana, Anastasija, Marta* itd.

U ovom *Pomeniku* nalazimo bogat slovenski antroponimijski materijal. To se naročito vidi u delu *Pomenika* u kome se obrađuju imena običnih mirjana. Ovaj odeljak koji se odnosi na slovensku (i praslovensku) antroponimiju naročito je

zanimljiv i važan, generalno uzevši za istoriju srpskog narodnog jezika, za njegov sveukupni habitus.

Autorka je pokazala bogatstvo ličnih imena slovenskog porekla i njihovu motivaciju, koja je izuzetno raznovrsna i zanimljiva. Tako nalazimo imena prema nazivima životinja, prema nazivima ptica, prema biljkama, imena koja su u vezi sa vatrom, imena prema prirodnim pojavama, imena s negacijom, imena od opisnih prideva, teoforna imena itd. Navode se i imena nepoznate ili nejasne etimologije, nadimci. Dužna pažnja posvećena je i strukturi imena slovenskog porekla. Posebno se analiziraju složena imena, imena s prefiksima, imena s negacijom; takođe se podvrgavaju analizi fonološke varijacije i varijante u imenima. Predstavljene su osnove slovenskih imena (prema M. Grković); posebno se govori o samotvornim imenima (Maretićev termin. Prema njegovom mišljenju to bi bilo jednočlano ime „koje nije hipokoristik od nekog složenog antroponima“). U ovu kategoriju spadaju antroponimi tvoreni prema nazivima biljaka, životinja itd.: *Vuk*, *Dafina*, *Danica*, *Dvorna*, *Dikla*, *Gvozd*, *Gvozden* itd., i dalje, izvedena imena za koja Autorka kaže da su brojnija od složenih, a da su samotvorna znatno ređa itd.

Deo rada posvećen je neslovenskim imenima, u okviru kojih se analiziraju kalendarska imena. Zanimljiv i važan zaključak koji izvodi Dragana Novakov jeste da je u ovom *Pomeniku* broj neslovenskih imena, pre svega hrišćanskih, mnogo veći od broja slovenskih. Ovo bi mogao biti i dokaz, prema Autorkinom mišljenju koji se može prihvatiti, „o snazi hrišćanskog elementa na ovom terenu sredinom XVI i početkom XVII veka“.

Takođe su navedena imena nastala pod uticajem susednih naroda, npr. romanska, mađarska, imena orijentalnog porekla itd. Najzad su date i neke napomene o patronimima, jer se o prezimenima i raspravljalo i još uvek raspravlja u onomastici i šire: u istorijskim, etnografskim, sociolingvističkim radovima.

Količina prikupljenog materijala i obrađene građe, kao i bogatstvo ilustrativnih primera i odlična prisutnost različitih antroponima, kako onih kalendarskoga porekla, tako i slovenskoga, razmatrani su iz različitih uglova, što pokazuje i da se jedan pomenički tekst u kojem je mnogo pisarskih ruku, može i jezički sagledati. I što takođe govori da su srpski pisari poticali iz značajnih pisarskih centara, i to pokazali u rukopisnim knjigama ovakvoga tipa, a na šta je Autorka skrenula pažnju.

Obrađivši antroponime, poneki nadimak i patronim koji su se javili u *Pomeniku*, Dragana Novakov izradila je ovu monografiju koja je svakako privlačna i onima koje zanima srpski jezik, istorija, teologija, kao i identitet stanovništva ovoga srpskog kraja, a ne samo onomastika.

Nekoliko reči potrebuje i struktura monografije. Kompozicija monografije *Imena Pomenika manastira Krušedola* u saglasnosti je sa dosad već objavljenim monografijama (P. Ivić, M. Grković, M. Pešikan i dr.), jezičko-semantička-tvorbena analiza je na naučno korektan način izvršena i prezentovana, korišćena je relevantna literatura iz ove oblasti.

Takođe, ova monografija pokazuje i da onomastika nije samo puko popisivanje građe, nego da je ona i istinski naučni rad uz uvažavanje pristupa prethodnika što je Autorka, ovom knjigom i pokazala. Stoga se s punim pravom može reći da je ova monografija Dragane Novakov značajan i koristan doprinos srpskoj onomastici, pre svega antroponimiji, a takođe i istoriji srpskoga jezika.

*Primljeno 11. februara 2019. godine,
nakon revizije,
prihvaćeno za publikovanje 28. marta 2019.
Elektronska verzija objavljena 10. aprila 2019.*

Zoran Ranković, redovni profesor na Pravoslavnom bogoslovskom fakultetu Univerziteta u Beogradu. Magistarski rad i doktorsku disertaciju odbranio je na Filološkom fakultetu Univerziteta u Beogradu. Objavio je veći broj studija i radova u časopisima i zbornicima međunarodnog i nacionalnog značaja i više naučnih monografija. Učestvovao je u izradi monografija od međunarodnog i nacionalnog značaja, a publikovao je i visokoškolski udžbenik crkvenoslovenskoga jezika.